

Johannes Galenus, egy lyoni könyvkereskedő Kassán

írta: Seláf Levente 2018. március 27.

Gallén János, máshol Galenus János, avagy a szlovák szakirodalomban Ján Galen, az egyik első dokumentált könyvkereskedő a 16. századi Magyarországon, akinek ráadásul 1583-ban bekövetkezett halálakor összeállított hagyatéki jegyzékéből azt is tudjuk, milyen könyveket kínált eladásra.¹ A jegyzék különösen érdekes, és eddig irodalomtörténeti szempontból talán nem eléggé kihasznált forrás, a könyvek tematikai, nyelvi megoszlása elárul valamit a kor kassai és valószínűleg egész észak-magyarországi, sőt potenciális erdélyi olvasóközönségének igényeiről, egy könyv város nézőpontjából, ahogyan azt egy pillanatfelvétel megmutathatja.

A hagyatéki jegyzéken kívül még egy közismert levél említi Galenust, Báthory Zsigmond 1582. június 24-én keltezett levele, mely engedélyt ad neki, hogy könyveit a fejedelemség területén is árulhassa.²

A két dokumentum régóta ismert. A lyoni városi levéltárban található egy harmadik, amelyből kicsivel többet tudunk meg a könyvkereskedőről, s amely tudtommal eddig elkerülte a magyar és szlovák kutatók figyelmét.³ Kassa városa 1578. szeptember 9-én kelt levelében azt kéri Lyon város elöljáróitól, hogy erősítsék meg, Johannes Galenus, aki bejelentette szándékát, hogy Kassán kíván letelepedni, ahogy állítja, lyoni születésű, francia anyanyelvű, és tisztességes szülők elismert nászából született.

A levélre adott válasz nem ismert, de abból, hogy Galenus engedélyt kapott, hogy Kassán letelepedjen és hagyatéki leltárában kassai polgárként tűnik fel, arra következtethetünk, a lyoniak esetleges válasza semmiképpen sem cáfolta Galenus állításait. Tehát elég nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy Gallen János/Jan Galen, mielőtt a magyar majd szlovák könyvtártörténet naturalizálta volna, lyoni francia menekült volt.⁴ Ez megmagyarázza azt is, hogy könyvjegyzékének miért van két olyan kategóriája, mely külön a lyoni könyveket sorolja fel, míg az összes többi a

---

1
2
3
4

kötés vagy a méret alapján osztja fel a könyveket. Összesen öt könyv tartozik ide; a „Lugdunische bucher in quarto” kategóriába egy Kálvin-mű (De vitandis superstitionibus), a „lyoni nyolcadrét könyvek” közé pedig négy, szintén teológiai tárgyú munka (De Pace Christianorum; Aretius: Isagoge; Sadoletus levele a zsoldárokról; Johannes Seranus: Commentarius in Solomonis Ecclesiasten). Lehetséges, hogy ezeket a könyveket Galenus Lyonból hozta magával, inkább, mint hogy Lyonban nyomtatták őket, s esetleg az is, hogy később onnan szerezte be őket. Mindenesetre egy újabb bizonyítéknak tűnik arra, hogy nem csapta be a kassai városvezetést, tényleg Lyonból származott.

Ennek a származásnak fényében meg lehet talán újra vizsgálni a könyvkatalógus összetételét, hátha további kötetek is vannak, melyek francia nyomdákban kerültek ki, illetve hátha franciául írottak is vannak köztük, ami egyelőre nem merült fel a listát vizsgálókban. Kérdés például, ha nem is nagyon izgalmas, hogy a „Franzesich Cronica” cím alatt rögzített kötet vajon tényleg német (esetleg latin) nyelvű Franciaország-történet, vagy a leltár készítője egy francia nyelvű krónikát írt le így.⁵

A másik adat, amit megtudtunk a levélből, Galenus kassai letelepedésének ante quem dátuma. Ezek után biztosak lehetünk benne, hogy 1578 júniusában már egy ideje Kassán tartózkodott, hiszen a kassai városvezetés már pozitív benyomásokat szerzett róla, és ő elhatározta, hogy Magyarországon folytatja, vagy kezdi el a könyvkereskedő szakmát. Könyvei tematikája és Kassára költözése egyaránt azt sugallják, hogy protestáns volt, s a katolikusok elől menekülhetett Lyonból, talán már a Szent Bertalan-éjt követő pogromok idején, vagy közvetlenül, vagy valamelyik svájci vagy németországi protestáns központ érintésével.

Az vár még tisztázásra, hogy Galenusnak vajon mi lehetett az eredeti francia neve, mert ennek ismeretében jobb eséllyel kideríthetnénk, vajon vannak-e dokumentumai a kassait megelőző tevékenységének. A 16. századi lyoni könyvkiadás nagyon gazdag és nagyon jól kutatott része a könyvtörténetnek.⁶ Sajnos a kiadók és nyomdászok listájában nem található olyan név, amely biztosan megfeleltethető lenne a Johannes Galenusnak, vagy potenciális francia formáinak (Jean Gaulin, de Galles, Gallois, Gallain, Wallain etc.). Sem őt, sem egy másik, ezt a családnevet viselő nyomdászt nem sikerült találni ezekből az évtizedekből, a csak könyvkereskedéssel és könyvkötéssel foglalkozó iparosok pedig érthetően kevésbé érdekelték a téma kutatóit, s a rájuk vonatkozó adatok is ritkábbak, így sajnos nem sikerült többet megtudni arról, hány évesen, milyen családi háttérrel, milyen múlttal és milyen anyagi helyzetben, ambíciókkal érkezett Kassára Galenus. De most már legalább azt tudjuk, hogy körülbelül mikor, és honnan.

5

6

A levél szövege:

Nobiles, et inclyti domini, domini amici Nobis honorandissimi. Post salutem, et officiosam Nostris comm[en]dationem: Johannes Galenus Bibliopola, natione Gallus (:uti dicit:) istinc Lugduno oriundus, Retulit Nobis se cupere velleque deinceps in hac civitate Nostra Cassovia vivere. Sed, et Jure civitatis huius, modo solito consequuto, in coetum, et ordinem concivium nostrorum Cassoviensium adscisci, et cooptari: Verum quia literas eam ad rem cogere habere testimoniales, quibus doceatur, ipsum ex honesto legitimoque honestorum parentum coniugio natum essere. Nec tamen propter loci remotam procul distantiam praesentemque suam nimis exilem facultatem pro literis testimonialibus eiusmodi, istuc Lugdunum proficisci posset. Decevisset aliorum Amicorum, quos per occasionem forte nanciscetur, opera idem negotium perficere; Petens a nobis proinde debita cum instantia, vellemus hoc eius honestum institutum, favoris, et commendationis Nostrae interventu apud dominationes vestras nobiles et Inclytas promovere. Quia vero iusta petentibus Nos benevolum praerere (: prouti tenemur:) libenter solemus adsensum; Igitur dominationes vestras praesentibus amice rogamus, velint pro sua, qua bonos omnes prosequi fovereque solent, praeclara consuetudine, celebrique virtute, dicti prouidi Johannis Galeni, cuius honestas, et probitas, Nobis est a certo tempore perspecta, commendataque, nuncios, harum scilicet literarum Nostrarum exhibitor, causam eius apud Nobiles, et Inclytas Dominationes vestras acturos benevolenter audire, et honestos eius conatus, quantum fieri poterit, autoritate sua amplissima, non gravatim promovere. Id quod sicuti aequitati congruum, ita de Nobilibus, et Inclytis Dominationibus vestris vicissim per omnem

(verso)

occasionem, paribus officiis Nostris, erit promerendum. Quibus a Deo optimo maximo longaevam prosperitatem, cum felicitate perpetua ex animo precamur. Datum Cassoviae die nono Mensis Septembris Anno Domini millesimo, quingentesimo, septuagesimo octavo.

Nobilium, ac Inclytarum Dominatiorum Vestrarum,

Amici officiosissimi,

Judex, et Jurati Cives Civitatis Cassoviensis.⁷

Hivatkozások

1. Ifj. Kemény Lajos, „Egy XVI. századbeli könyvkereskedő raktára”, *Magyar Könyvszemle* 3 (1895): 310–320.
2. Ernyey József, „Adalék a XVI. századi hazai könyvkereskedelemez”, *Magyar Könyvszemle* 35 (1928): 85–86.
3. A levél az AA 070-es jelzetű regiszterben található, ahol mindenféle, Lyon és más városok kapcsolatára vonatkozó iratok kaptak helyet. Kassa város levele a 89. számú dokumentum.

4. Tudtommal ez az adat nem szerepel a szlovák könyvtörténeti munkákban sem, lásd Bernadeta Fabová, „Ján Galen a jeho knižná zbierka”, in *Z dejín knižnej kultúry východného Slovenska II*, ed. Marcela Domenová (Prešov, 2011), 166–171. Köszönöm Peter Fedorčáknak, hogy segített megszerezni a tanulmányt.
5. Kemény, „Egy XVI. századbeli...”, 315.
6. Sybille von Gültlingen, *Bibliographie des livres imprimés à Lyon au seizième siècle* (Baden-Baden: Valentin Koerner, 1992–2015), 14 kötet. A 16. század végére vonatkozóan egyébként von Gültlingennél kevés adat szerepel, s talán csak részben azért, mert miután a város katolikus irányítás alá kerül, a nyomdászati tevékenység erősen lehanyaglott: valószínűleg a 16. század első felének nyomtatási tevékenysége sokkal jobban érdekelt mindenkit, s ezért könnyebb is azonosítani a lyoni nyomtatványokat.
7. A szöveg átírásában az eredetihez képest az u és v szisztematikus megkülönböztetését választottam annak megfelelően, hogy magán- vagy mássalhangzót jelölt a betű. A nem túl gyakori rövidítéseket feloldottam, a diktálás ritmusát rögzítő központozást nem korrigáltam. Nagyon hálásan köszönöm Szilágyi Emőkének, hogy az átírást átnézte és számos helyen javította.